

B765
T3
Q3
v.2

FONDO DE LA BIBLIOTECA
DE VALVERDE Y TELLEZ

En la ciudad de Salamanca
a 10 de Mayo de 1880

SANCTI

THOMÆ AQUINATIS

QUÆSTIONES DISPUTATÆ

DE MALO

QUÆSTIO VI

DE ELECTIONE HUMANA, SEU LIBERO ARBITRIO

ARTICULUS UNICUS. — *Utrum homo habeat liberam electionem actuum, aut ex necessitate eligat.* (I, quæst. LXXXII, art. 1.)

Quæstio est de electione humana : et unum quæritur hic, utrum homo habeat liberam electionem suorum actuum, aut ex necessitate eligat. Et videtur quod non libere, sed ex necessitate eligat. Dicitur enim Hierem., x, 23 : *Non est hominis via ejus, nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos.* Sed illud respectu cujus homo habet libertatem, ejus est, quasi in ipsius dominio constitutum. Ergo videtur quod homo suarum viarum et suorum actuum liberam electionem non habeat.

2. Sed dicendum, quod hoc refertur ad executionem electionum, quæ interdum non sunt in hominis potestate. — Sed contra est quod Apostolus dicit ad Rom., ix, 10 : *Non est volentis, scilicet velle, neque currentis, scilicet currere, sed misericordis Dei.* Sed sicut currere pertinet ad exteriorèrem executionem actuum, ita velle ad interiorèrem electionem. Ergo etiam interiores electiones non sunt in hominis potestate, sed sunt homini ex Deo.

3. Sed dicendum, quod homo ad eligendum movetur quodam interiori instinctu, scilicet ab ipso Deo, et immobiliter; non tamen hoc repugnat libertati. — Sed contra est, quod cum omne animal moveat seipsum per appetitum, alia tamen animalia ab homine non habent liberam electionem : quia eorum appetitus a quodam exteriori movente movetur, scilicet ex virtute corporis celestis, vel ex actione alicujus alterius cor-

QUÆST. DISPUT. — T. II.

008050

poris. Si ergo voluntas hominis immobiliter movetur a Deo, sequitur quod homo non habeat liberam electionem suorum actuum.

4. Præterea, violentum est cujus principium est extra, nil conferente vii passo. Si ergo voluntariæ electionis principium sit ab extra, scilicet Deus, videtur quod voluntas per violentiam et ex necessitate movetur. Non ergo habet liberam electionem suorum actuum.

5. Præterea, impossibile est voluntatem hominis discordare a voluntate Dei : quia, sicut Augustinus dicit (in Enchir.), aut homo facit quod vult Deus, aut Deus de eo suam voluntatem implet. Sed voluntas Dei est immutabilis. Ergo et voluntas hominis. Omnes ergo humanæ electiones ex immobili electione procedunt.

6. Præterea, nullius potentia actus potest esse nisi in suum objectum : sicut visus actio non potest esse nisi circa visibile. Sed objectum voluntatis est bonum. Ergo voluntas non potest velle nisi bonum. Ex necessitate ergo vult bonum, et non habet liberam electionem boni vel mali.

7. Præterea, omnis potentia ad quam comparatur suum objectum ut movens ad mobile, est potentia passiva; et suum operari est pati; sicut sensibile movet sensum; unde sensus est potentia passiva, et sentire est quoddam pati. Sed objectum voluntatis comparatur ad voluntatem ut movens ad mobile; dicit enim Philosophus (III de Anima, com. LVI, et XI Metaph.), quod appetibile est movens non motum; appetitus autem est movens motum. Ergo voluntas est potentia passiva, et velle est pati. Sed omnis potentia passiva ex necessitate movetur a suo activo, si sit sufficiens. Ergo videtur quod voluntas de necessitate moveatur ab appetibili. Non ergo est liberum homini velle vel non velle.

8. Sed dicendum, quod voluntas habet necessitatem respectu finis ultimi, quia omnis homo ex necessitate vult esse beatus; non autem respectu eorum quæ sunt ad finem. — Sed contra, sicut finis est objectum voluntatis, ita et quod est ad finem : quia utrumque habet rationem boni. Si ergo voluntas ex necessitate movetur in finem, videtur etiam quod ex necessitate moveatur in id quod est ad finem.

9. Præterea, ubi est idem motivum et idem mobile, est et idem modus movendi. Sed cum aliquis vult finem et ea quæ sunt ad finem, idem est quod movetur, scilicet voluntas, et idem est movens : quia ea quæ sunt ad finem non vult aliquis, nisi inquantum vult finem. Ergo est idem modus movendi; ut scilicet sicut aliquis ex necessitate vult finem ultimum, ita ex necessitate vult ea quæ sunt ad finem.

10. Præterea, sicut intellectus est potentia separata a materia, ita et voluntas. Sed intellectus ex necessitate mo-

vetur a suo objecto; cogitur enim homo ex necessitate assentire alicui veritati per violentiam rationis. Ergo eadem ratione et voluntas necessario movetur a suo objecto.

11. Præterea, dispositio primi moventis relinquitur in omnibus sequentibus : quia omnia secunda moventia movent inquantum sunt mota a primo movente. Sed in ordine motuum voluntariorum, primum movens est appetibile apprehensum. Cum ergo apprehensio appetibilis necessitatem patiatur, si per demonstrationem probetur aliquid esse bonum, videtur quod necessitas derivetur ad omnes motus sequentes; et ita voluntas non libere, sed ex necessitate movetur ad volendum.

12. Præterea, res magis est motiva quam intentio. Sed secundum Philosophum (in VI Metaph., com. VIII), bonum est in rebus, verum autem in mente; et sic bonum est res, verum autem intentio. Ergo magis habet rationem motivi bonum quam verum. Sed verum ex necessitate movet intellectum, ut dictum est. Ergo bonum ex necessitate movet voluntatem.

13. Præterea, dilectio, quæ pertinet ad voluntatem, est vehementior motus quam cognitio, quæ pertinet ad intellectum : quia cognitio assimilatur, sed dilectio transformatur, ut habetur per Dionysium (IV cap. de divin. Nomin.). Ergo voluntas est magis mobilis quam intellectus. Si ergo intellectus ex necessitate movetur, videtur quod multo magis voluntas.

14. Sed diceretur, quod actio intellectus est secundum motum ad animam; actus autem voluntatis est secundum motum ab anima; et sic intellectus habet magis rationem passivi, voluntas autem magis rationem activi, unde non necessitate patitur a suo objecto. — Sed contra, assentire pertinet ad intellectum sicut consentire ad voluntatem. Sed assentire significat motum in rem cui assentitur, sicut et consentire in rem cui consentitur. Ergo non magis est motus voluntatis ab anima quam motus intellectus.

15. Præterea, si voluntas respectu ad aliqua volita non ex necessitate moveatur, necesse est dicere, quod suo habeat ad opposita : quia quod non necesse est esse, possibile est non esse. Sed omne quod est in potentia ad opposita, non reductur in actum alicuius eorum nisi per aliquod ens actu, quod facit illud quod erat in potentia esse in actu. Quod autem facit aliquid esse actu, dicimus esse causam ejus. Oportebit ergo, si voluntas aliquid determinate vult, quod sit aliqua causa quæ faciat ipsam hoc velle. Causa autem posita, necesse est effectum poni, ut Avicenna probat (lib. VI Metaph., cap. I et II); quia si causa posita adhuc est possibile effectum non esse, indigebit adhuc alio reducendo de potentia in actum; et sic primum non erat sufficiens causa. Ergo voluntas ex necessitate movetur ad aliquid volendum.

16. Præterea, nulla virtus se habens ad contraria est

activa; quia omnis virtus activa potest agere id cuius est activa. Possibili autem posito non sequitur impossibile; sequeretur enim (1) duo opposita esse simul, quod est impossibile. Sed voluntas est potentia activa. Ergo non se habet ad opposita, sed de necessitate terminatur ad unum.

17. Præterea, voluntas aliquando incipit eligere cum prius non eligeret. Aut ergo quia mutatur a dispositione in qua prius erat, aut non. Si non, sequitur quod sicut prius non eligebat, ita nec modo; et sic non eligens eligeret, quod est impossibile. Si autem mutatur ejus dispositio, necesse est quod ab aliquo sit mutata; quia omne quod movetur, ab alio movetur. Movens autem imponit necessitatem mobili, alias non sufficienter moveret ipsum. Ergo voluntas ex necessitate movetur.

18. Sed dicendum, quod rationes istæ concludunt de potentia materiali, quæ est in materia, non autem de potentia immateriali quæ est voluntas. — Sed contra, principium totius humanæ cognitionis est sensus. Nihil ergo potest cognosci ab homine nisi secundum quod cadit sub sensum, vel ipsum vel effectus ejus. Sed ipsa virtus se habens ad opposita, non cadit sub sensum: in effectibus enim ejus qui sub sensum cadunt, non inveniuntur duo actus contrarii simul existere; sed semper videmus quod determinate unum procedit in actum: ergo non possumus judicare esse in homine aliquam activam potentiam ad opposita se habentem.

19. Præterea, cum potentia dicatur ad actum, sicut se habet actus ad actum, ita se habet potentia ad potentiam. Sed duo actus oppositi non possunt esse simul. Ergo nec potest esse una potentia ad duo opposita.

20. Præterea, secundum Augustinum (in I de Trin., cap. I, ante med.), nihil est sibi ipsi causa ut sit. Ergo pari ratione nihil est sibi ipsi causa ut moveatur. Voluntas ergo non movet seipsam; sed necesse est quod ab aliquo moveatur: quia incipit agere post, cum prius non ageret; et omne tale alio modo movetur; unde et de Deo dicimus quod non incipit velle postquam noluerat, propter ejus immobilitatem. Ergo necesse est quod voluntas ab alio moveatur. Sed quod ab alio movetur necessitatem ab alio patitur. Ergo voluntas necessario vult et non libere.

21. Præterea, omne multiforme reducit ad aliquod uniforme. Sed motus humani sunt varii et multiformes. Ergo reducuntur in motum cœli qui uniformis est, sicut in causam. Sed quod causatur ex motu cœli, ex necessitate provenit: quia causa naturalis ex necessitate producit effectum suum nisi sit aliquid impediens. Motum autem cœlestis corporis non potest aliquid impedire quin consequatur suum effectum: quia oporteret quod et actus illius impediens reduceretur in ali-

(1) *Al.* autem.

quod principium cœlestis sicut in causam. Ergo videtur quod motus humani ex necessitate proveniant, et non ex libera electione.

22. Præterea, qui facit quod non vult, non habet liberam electionem. Sed homo facit quod non vult: ad Roman., vii, 15: *Quod odi matum illud facio*. Ergo homo non habet liberam electionem suorum actuum.

23. Præterea, Augustinus dicit in Enchir. (cap. XXX, circa princ.) quod homo male utens libero arbitrio se perdidit (1), et ipsum. Sed libere eligere non est nisi habentis liberum arbitrium. Ergo homo non habet liberam electionem.

24. Præterea, Augustinus dicit in VIII Confess. (cap. v, paulo a princ.), quod dum consuetudini non resistitur, fit necessitas. Ergo videtur quod saltem in his qui sunt assueti aliquid facere voluntas ex necessitate movetur.

Sed contra est quod dicit Eccli., xv, 14: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit eum in manu consilii sui*. Hoc autem non esset, nisi haberet liberam electionem, quæ est appetitus præconsiliati, ut dicitur in III Ethic. (cap. II et III). Ergo homo habet liberam electionem suorum actuum.

Præterea, potentia rationales sunt ad opposita, secundum Philosophum (IX Metaph., com. III). Sed voluntas est potentia rationalis: est enim in ratione, ut dicitur in III de Anima (com. XLII). Ergo voluntas se habet ad opposita et non ex necessitate movetur ad unum.

Præterea, secundum Philosophum (in III Ethic., cap. v), homo est dominus sui actus, et in ipso est agere et non agere. Sed hoc non esset, si non haberet liberam electionem suorum actuum.

Respondeo dicendum, quod quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur. Non enim omne necessarium est violentum; sed solum id cuius principium est extra; tamen et motus naturales inveniuntur aliqui necessarii, non tamen violenti: violentum enim repugnat naturali sicut et voluntario: quia utriusque principium est intra, violenti autem principium est extra. Hæc autem opinio est hæretica: tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritum vel demeritum quod aliquis sic ex necessitate agit quod vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas philosophiæ opiniones: quia non solum contrariatur fidei, sed subvertit omnia principia philosophiæ moralis. Si enim non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movetur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum et punitio, et laus et vituperium, circa quæ moralis Philosophia consistit. Hujusmodi autem opiniones quæ destruunt principia alicujus

(1) *Al.* perdit.

partis Philosophiæ, dicuntur positiones extraneæ, sicut nihil moveri, quod destruit principia scientiæ naturalis. Ad hujusmodi autem positiones ponendas inducti sunt aliqui homines partim quidem propter proterviam, partim propter aliquas rationes sophisticas, quas solvere non potuerunt, ut dicitur in IV Metaph.

Ad evidentiã ergo veritatis circa hanc quæstionem primo considerandum est, quod sicut in aliis rebus est aliquod principium propriorum actuum, ita etiam in hominibus. Hoc autem activum sive motivum principium in hominibus proprie est intellectus et voluntas, ut dicitur in III de Anima (com. XLIX et seq.). Quod quidem principium partim convenit cum principio activo in rebus naturalibus, partim ab eo differt. Convenit quidem, quia sicut in rebus naturalibus invenitur forma, quæ est principium actionis, et inclinatio consequens formam, quæ dicitur appetitus naturalis, ex quibus sequitur actio; ita in homine invenitur forma intellectiva, et inclinatio voluntatis consequens formam apprehensam, ex quibus sequitur exterior actus: sed in hoc est differentia, quia forma rei naturalis est forma individuata per materiam; unde et inclinatio ipsam consequens est determinata ad unum, sed forma intellecta est universalis sub qua multa possunt comprehendi; unde cum actus sint in singularibus, in quibus nullum est quod adæquet potentiam universalem, remanet inclinatio voluntatis indeterminate se habens ad multa: sicut si artifex concipiat formam domus in universali sub qua comprehenduntur diversæ figuræ domus, potest voluntas ejus inclinari ad hoc quod faciat domum quadratam vel rotundam, vel alterius figuræ. Principium autem activum in brutis animalibus medio modo se habet inter utrumque. Nam forma apprehensa per sensum est individualis, sicut et forma rei naturalis: et ideo ex ea sequitur inclinatio ad unum actum sicut in rebus naturalibus, sed tamen non semper eadem forma recipitur in sensu sicut in rebus naturalibus, quia ignis est semper calidus, sed nunc una, nunc alia, puta nunc forma delectabilis, nunc tristis; unde nunc fugit, nunc prosequitur; in quo convenit cum principio activo humano. Secundo considerandum est quod potentia aliqua dupliciter movetur: uno modo ex parte subjecti, alio modo ex parte objecti. Ex parte subjecti quidem, sicut visus per immutationem dispositionis organi movetur ad clarius vel minus clare videndum: ex parte vero objecti, sicut visus nunc videt album nunc videt nigrum; et prima quidem immutatio pertinet ad ipsum exercitium actus, ut scilicet agatur vel non agatur aut melius vel debilius agatur: secunda vero immutatio pertinet ad specificationem actus, nam actus specificatur per objectum. Est autem considerandum, quod in rebus naturalibus specificatio quidem actus est ex forma; ipsum autem exercitium est ab agente,

quod causat ipsam motionem. Movens autem agit propter finem. Unde relinquitur quod primum principium motionis quantum ad exercitium actus, sit ex fine. Si autem consideremus objecta voluntatis et intellectus, inveniemus quod objectum intellectus est primum principium in genere causæ formalis, est enim ejus objectum ens et verum; sed objectum voluntatis est primum principium in genere causæ finalis, nam ejus objectum est bonum, sub quo comprehenduntur omnes fines, sicut sub vero comprehenduntur omnes formæ apprehensæ. Unde et ipsum bonum, in quantum est quædam forma apprehensibilis, continetur sub vero quasi quoddam verum; et ipsum verum, in quantum est finis intellectualis operationis, continetur sub bono ut quoddam particulare bonum. Si ergo consideremus motum potentialium animæ ex parte objecti specificantis actum, primum principium motionis est ex intellectu: hoc enim modo bonum intellectum movet etiam ipsam voluntatem. Si autem consideremus motus potentialium animæ ex parte exercitii actus, sic principium motionis est ex voluntate. Nam semper potentia ad quam pertinet id quod est ad finem; sicut militaris movet frenorum fabricem ad operandum, et hoc modo voluntas movet seipsam et omnes alias potentias. Intellego enim quia volo; et similiter utor omnibus potentiis et habitibus quia volo; unde et Commentator definit habitum in III de Anima (com. XVII), quod habitus est quo quis utitur cum voluerit.

Sic ergo ad ostendendum quod voluntas non ex necessitate movetur, oportet considerare motum voluntatis et quantum ad exercitium actus, et quantum ad determinationem actus, qui est ex objecto. Quantum ergo ad exercitium actus primo quidem manifestum est quod voluntas movetur a seipsa; sicut enim movet alias potentias, ita et seipsam movet. Nec propter hoc sequitur quod voluntas secundum idem sit in potentia et in actu. Sicut enim homo secundum intellectum in via inventionis movet seipsum ad scientiam, in quantum ex uno noto in actu venit in aliquid ignotum, quod erat solum in potentia notum; ita per hoc quod homo aliquid vult in actu, movet se ad volendum aliquid aliud in actu; sicut per hoc quod vult sanitatem, movet se ad volendum sumere potionem; ex hoc enim quod vult sanitatem, incipit consilium de his quæ conferunt ad sanitatem; et tandem determinato consilio vult accipere potionem. Sic ergo voluntatem accipiendi potionem præcedit consilium, quod quidem procedit ex voluntate volentis consilium. Cum ergo voluntas se consilio moveat, consilium autem est inquisitio quædam non demonstrativa, sed ad opposita viam habens, non ex necessitate voluntas seipsam movet. Sed cum voluntas non semper voluerit consilium, necesse est

quod ab aliquo moveatur ad hoc quod velit consiliari; et si quidem a seipsa, necesse est iterum quod motum voluntatis præcedat consilium, et consilium præcedat actus voluntatis; et cum hoc in infinitum procedere non possit, necesse est ponere, quod quantum ad primum motum voluntatis moveatur voluntas cujuscumque non semper actu volentis ab aliquo exteriori, cuius instinctu voluntas velle incipiat.

Posuerunt ergo quidam, quod iste instinctus est a corpore cœlesti. Sed hoc esse non potest. Cum enim voluntas sit in ratione, secundum Philosophum (in III de Anima, com. XLII), ratio autem intellectus non sit virtus corporea, impossibile est quod virtus corporis cœlestis moveat ipsam voluntatem directe. Ponere autem quod voluntas hominum moveatur ex impressione cœlestis corporis sicut appetitus brutorum animalium moventur, est secundum opinionem ponentium non differre intellectum a sensu. Ad hoc enim refert Philosophus (in lib. de Anima, II, com. CL), verbum quorundam dicentium, quod talis est voluntas in hominibus qualem inducit pater virorum deorumque, idest cœlum vel sol.

Relinquitur ergo, sicut concludit Aristoteles in cap. de bona Fortuna (lib. VII Moral. ad Eudemum, cap. XVIII), quod id quod primo movet voluntatem et intellectum, sit aliquid supra voluntatem et intellectum, scilicet Deus; qui cum omnia moveat secundum rationem mobilium, ut levius sursum et gravia deorsum, etiam voluntatem movet secundum ejus conditionem, non ut ex necessitate, sed ut indeterminate se habentem ad multa. Patet ergo quod si consideretur motus voluntatis ex parte exercitii actus, non movetur ex necessitate; si autem consideretur motus voluntatis ex parte objecti determinantis actum voluntatis ad hoc vel illud volendum, considerandum est, quod objectum movens voluntatem est bonum conveniens apprehensum; unde si aliquid bonum proponatur quod apprehendatur in ratione boni, non autem in ratione convenientis, non movebit voluntatem. Cum autem consilia et electiones sint circa particularia, quorum est actus, requiritur ut id quod apprehenditur ut bonum et conveniens, apprehendatur ut bonum et conveniens in particulari, et non in universali tantum. Si ergo apprehendatur aliquid ut bonum conveniens secundum omnia particularia quæ considerari possunt, ex necessitate movebit voluntatem; et propter hoc homo ex necessitate appetit beatitudinem, quæ, secundum Boetium (lib. III de Consolat., prosa II), est status omnium honorum congregatione perfectus. Dico autem ex necessitate quantum ad determinationem actus, quia non potest velle oppositum; non autem quantum ad exercitium actus, quia potest aliquis non velle tunc cogitare de beatitudine; quia etiam ipsi actus intellectus et voluntatis particulares sunt. Si autem sit tale bonum quod non inveniatur esse bonum

secundum omnia particularia quæ considerari possunt, non ex necessitate movebit etiam quantum ad determinationem actus; poterit enim aliquis velle ejus oppositum, etiam de eo cogitans, quia forte est bonum vel conveniens secundum aliquod aliud particulare consideratum; sicut quod est bonum sanitati, non est bonum delectationi, et sic de aliis. Et quod voluntas feratur in id quod sibi offertur magis secundum hanc particularem conditionem quam secundum aliam, potest contingere tripliciter. Uno quidem modo inquantum una præponderat, et tunc movetur voluntas secundum rationem; puta, cum homo præeligit id quod est utile sanitati, eo quod est utile voluntati. Alio modo vero inquantum cogitat de una particulari circumstantia et non de alia; et hoc contingit plerumque per aliquam occasionem exhibitam vel ab interiori vel ab exteriori, ut ei talis cogitatio occurrat. Tertio vero modo contingit ex dispositione hominis; quia, secundum Philosophum (lib. III Ethic., cap. V, a med.), qualis unusquisque est, talis finis videtur ei. Unde aliter movetur ad aliquid voluntas irati et voluntas quieti, quia, non idem est conveniens utrique; sicut etiam aliter acceptatur cibus a sano et ægro. Si ergo dispositio, per quam alicui videtur aliquid bonum et conveniens fuerit naturalis et non subjacens voluntati, ex necessitate naturali voluntas præeligit illud, sicut omnes homines naturaliter desiderant esse, vivere et intelligere. Si autem sit talis dispositio quæ non sit naturalis, sed subjacens voluntati, puta, cum aliquid disponitur per habitum vel passionem ad hoc quod sibi videatur aliquid vel bonum vel malum in hoc particulari, non ex necessitate movetur voluntas; quia poterit hanc dispositionem remove, ut sibi non videatur aliquid sic; ut scilicet cum aliquis quietat in se iram, ut non iudicet de aliquo tamquam iratus. Facilius amen removetur passio quam habitus. Sic ergo quantum ad aliqua voluntas ex necessitate movetur ex parte objecti, non autem quantum ad omnia; sed ex parte exercitii actus, non ex necessitate movetur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod actualitas illa dupliciter potest intelligi. Uno modo ut loquatur Propheta quantum ad executionem electionis: non enim est in potestate hominis ut expleat in effectu quod mente deliberat. Alio modo potest intelligi quantum ad hoc quod etiam interior voluntas movetur ab aliquo superiori principio, quod est Deus; et secundum hoc Apostolus dicit, quod *non est volentis*, scilicet velle *neque currentis*, currere, sicut primi principii, *sed Dei miserentis*.

Unde patet solutio AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum, quod animalia bruta moventur per instinctum superioris agentis ad aliquid determinatum secundum modum formæ particularis, cujus conceptionem sequitur appetitus sensitivus. Sed Deus movet quidem voluntatem im-

mutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest; sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas; sicut etiam in omnibus providentia divina infallibiliter operatur; et tamen a causis contingentibus proveniunt effectus contingenter, inquantum Deus omnia movet proportionabiliter, nunquamque secundum suum modum.

AD QUARTUM dicendum, quod voluntas aliquid confert cum a Deo movetur; ipsa enim est quæ operatur sed mota a Deo; et ideo motus ejus quamvis sit ab extrinseco sicut a primo principio, non tamen est violentus.

AD QUINTUM dicendum, quod voluntas hominis quodammodo discordat a Dei voluntate, inquantum scilicet vult aliquid quod Deus non vult eam velle, ut cum vult peccare; licet etiam non velit Deus voluntatem hoc non velle; quia si vellet hoc Deus fieret; omnia enim quæcumque voluit Dominus fecit. Et quamvis hoc modo discordet voluntas hominis, a Dei voluntate quantum ad motum voluntatis, nunquam tamen potest discordare quantum ad exitum vel eventum; quia semper voluntas hominis hunc eventum sortitur, quod Deus de homine suam voluntatem implet. Sed quantum ad modum volendi, non oportet quod voluntas hominis Dei voluntati conformetur, quia Deus æternaliter et infinite vult unumquodque, non tamen homo; propter quod dicitur Isai., LV, 9: *Sicut exaltata cæli a terra, ita sunt exaltata via mee a viis vestris.*

AD SEXTUM dicendum, quod ex hoc quod bonum est objectum voluntatis, potest haberi quod voluntas nihil velit nisi sub ratione boni. Sed quia sub ratione boni multa et diversa continentur, non potest ex hoc haberi quod ex necessitate voluntas moveatur in hoc vel in illud.

AD SEPTIMUM dicendum, quod activum non ex necessitate movet nisi quando superat virtutem passivi. Cum autem voluntas se habeat in potentia respectu boni universalis, nullum bonum superat virtutem voluntatis quasi ex necessitate ipsam movens, nisi id quod secundum omnem considerationem est bonum; et hoc solum est bonum perfectum, quod est beatitudo, quod voluntas non potest non velle, ita scilicet quod velit ejus oppositum; potest tamen non velle actu, quia potest avertere cogitationem beatitudinis, inquantum movet intellectum ad suum actum; et quantum ad hoc nec ipsam beatitudinem ex necessitate vult; sicut etiam aliquis non ex necessitate caleficeret, si posset calidum a se repellere cum vellet.

AD OCTAVUM dicendum, quod finis est ratio volendi ea quæ sunt ad finem. Unde non similiter se habet voluntas ad utrumque.

AD NONUM dicendum, quod quando ad finem non posset perveniri nisi una via, tunc eadem ratio esset volendi finem et

ea quæ sunt ad finem; sed ita non est in proposito; nam multis viis ad beatitudinem perveniri potest; et ideo licet homo ex necessitate velit beatitudinem, nihil tamen eorum quæ ad beatitudinem ducunt, ex necessitate vult.

AD DECIMUM dicendum, quod de intellectu et voluntate quodammodo est simile, et quodammodo dissimile. Dissimile quidem quantum ad exercitium actus; nam intellectus movetur a voluntate ad agendum, voluntas autem non ab alia potentia, sed a seipsa. Sed ex parte objecti est utrobique similitudo; sicut enim voluntas movetur ex necessitate ab objecto quod est omnifarium bonum, non autem ab objecto quod potest accipi secundum aliquam rationem vel malum; ita etiam intellectus ex necessitate movetur a vero necessario quod non potest accipi ut falsum, non autem a vero contingenti, quod potest accipi ut falsum.

AD UNDECIMUM dicendum, quod dispositio primi moventis manet in his quæ ab eo moventur, inquantum moventur ab ipso; sic enim ejus similitudinem recipiunt, non tamen oportet quod totaliter ejus similitudinem sequantur; unde primum principium movens est immobile, non autem alia.

AD DUODECIMUM dicendum, quod ex hoc ipso quod verum est intentio quædam quasi in mente existens, habet quod sit magis formale quam bonum et magis motivum in ratione objecti; sed bonum est magis motivum secundum rationem finis, ut dictum est, in corp. art.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod amor dicitur transformare amantem in amatum, inquantum per amorem movetur amans ad ipsam rem amatam; cognitio vero assimilat, inquantum similitudo cogniti sit in cognoscente; quorum primum pertinet ad imitationem quæ est ab agente, quod querit finem; secundum vero pertinet ad imitationem, quæ est secundum formam.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod assentire non nominat motum intellectus ad rem, sed magis ad conceptionem rei quæ habetur in mente; cui intellectus assentit dum judicat eam esse veram.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod non omnis causa ex necessitate inducit effectum, etiam si sit causa sufficiens; eo quod causa potest impediri, ut quandoque effectum suum non consequatur; sicut causæ naturales, quæ non ex necessitate producant suos effectus, sed ut in pluribus, quia in paucioribus impediuntur. Sic ergo illa causa quæ facit voluntatem aliquid velle, non oportet quod ex necessitate hoc faciat; quia potest per ipsam voluntatem impedimentum præstari, removendo talem considerationem quæ inducit eum ad volendum, vel considerando oppositum, scilicet quod hoc quod proponitur ut bonum, secundum aliquid non est bonum.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod Philosophus in VI Metaph. (lib. IX, com. iv et x), ostendit per illud medium, non quod aliqua potentia non sit activa ad contraria se habens, sed quod potentia activa ad contraria se habens non ex necessitate producit suum effectum. Hoc enim posito manifeste sequeretur quod contradictoria essent simul. Si autem detur, quod aliqua potentia activa ad opposita se habeat, non sequitur opposita esse simul; quia etsi utrumque oppositorum, ad quod potentia se habeat, sit possibile, unum tamen est impossibile alteri.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod voluntas quando de novo incipit eligere, transmutatur a sua priori dispositione quantum ad hoc quod prius erat eligens in potentia, et postea fit eligens actu; et hæc quidem transmutatio est ab aliquo movente in quantum ipsa voluntas movet seipsam ad agendum, et in quantum etiam movetur ab aliquo exteriori agente, scilicet Deo. Non tamen ex necessitate movetur, ut dictum est, in corp. art.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod principium humane cognitionis est a sensu; non tamen oportet quod quidquid ab homine cognoscitur, sit sensui subjectum, vel per effectum sensibilem immediate cognoscatur; nam et ipse intellectus intelligit seipsum per actum suum, qui non est sensui subjectus: similiter etiam et interiorum actuum voluntatis intelligit, in quantum per actum intellectus quodammodo movetur voluntas, et alio modo actus intellectus causatur a voluntate, ut dictum est, in corp. art., sicut effectus cognoscitur per causam, et causa per effectum. Dato tamen quod potentia voluntatis ad opposita se habens non possit cognosci nisi per effectum sensibilem, adhuc ratio non sequitur. Sicut enim universale, quod est ubique et semper, cognoscitur a nobis per singularia, quæ sunt hic et nunc; et materia prima, quæ est in potentia ad diversas formas, cognoscitur a nobis per successivam formationem, quæ tamen non sunt simul in materia: ita et potentia voluntatis ad opposita se habens cognoscitur a nobis, non quidem per hoc quod actus oppositi sint simul, sed quia successive sibi invicem succedunt ab eodem principio.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod ista propositio: *Sicut se habet actus ad actum, ita se habet potentia ad potentiam*, quodammodo est vera, et quodammodo est falsa. Si enim accipiatur actus ex æquo correspondens potentia: ut universale objectum ipsius, veritatem habet propositio; sic enim se habet auditus ad visum sicut sonus ad colorem. Si autem accipiatur id quod continetur sub objecto generali sicut particularis actus, sic propositio veritatem non habet; una est enim potentia visiva, cum tamen album et nigrum non sint idem. Licet ergo simul insit homini potentia voluntatis ad opposita se habens,

tamen opposita illa ad quæ se habet voluntas, non sunt simul.

AD VICESIMUM dicendum, quod idem secundum idem non movet seipsum; sed secundum aliud potest seipsum movere: sic enim intellectus, in quantum intelligit actu principia, reducit seipsum de potentia in actum quantum ad conclusiones; et voluntas in quantum vult finem, reducit se in actum quantum ad ea quæ sunt ad finem.

AD VICESIMUMPRIMUM dicendum, quod motus voluntatis, cum sint multiformes, reducuntur ad aliquod principium uniforme; quod tamen non est corpus celeste, sed Deus, ut dictum est, in corp., si accipiatur principium quod directe voluntatem movet. Si autem loquamur de motu voluntatis secundum quod movetur ab exteriori sensibili per occasionem, sic motus voluntatis reducitur in corpus celeste. Nec tamen ex necessitate voluntas movetur; non enim est necessarium quod præsentatis cibis delectabilibus, voluntas appetat ipsos. Nec tamen verum est quod ea quæ directe causantur a corporibus celestibus, ex necessitate ab ipsis proveniant; ut enim Philosophus dicit in VI Metaph. (com. v, vi et vii), si omnis effectus ex aliqua causa procederet, et omnis causa ex necessitate produceret suum effectum, sequeretur quod omnia essent necessaria. Sed utrumque istorum est falsum: quia aliqua cause, etiam cum sint sufficientes, non ex necessitate producant suos effectus, quia possunt impediri, sicut patet in omnibus causis naturalibus. Nec iterum verum est quod omne quod fit, habeat causam naturalem; ea enim quæ fiunt per accidens, non fiunt ab aliqua causa activa naturali; quia quod est per accidens, non est ens et unum. Sic ergo occurrit impedimentis, cum sit per accidens, non reducitur in corpus celeste sicut in causam: agit enim corpus celeste per modum agentis naturalis.

AD VICESIMUMSECUNDUM dicendum, quod ille qui facit quod non vult non habet liberam actionem, sed potest habere liberam voluntatem.

AD VICESIMUMTERTIUM dicendum, quod homo peccans liberum arbitrium perdit quantum ad libertatem quæ est a culpa et miseria, non autem quantum ad libertatem quæ est a coactione.

AD VICESIMUMQUARTUM dicendum, quod consuetudo facit necessitatem non simpliciter, sed in repentinis precipue; nam ex deliberatione quantumcumque consuetus potest contra consuetudinem agere.